

شماره جلسه: ۱۶۶ درس خارج فقه آیه الله نجفی رحمته الله تاریخ: ۱۴۰۴/۰۲/۲۰ شنبه

مقرر: مصطفی اله دادی

موضوع عام: مسائل مستحدثه موضوع خاص: بورس و اوراق بهادار موضوع اخص: (۱۹)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

گذشت که خرید و فروش بَرند اشکالی ندارد. چون گاهی بَرند کیفیت کالا را افزایش می دهد و گاهی این بَرند ارزش خود را - به خاطر عدم کیفیت کالای تحت آن بَرند - از دست می دهد. در هر دو صورت معامله و خرید و فروش آن هیچ اشکالی ندارد.

معامله بر نوسانات قیمت و حکم آن

گاه آنچه در بورس مورد معامله و توافق قرار می گیرد، نوسانات قیمت سهام و تفاضل قیمتتها یا شاخص سهام می باشد. این معامله گاهی روی شاخص کل بورس یا روی شاخص های زیر مجموعه بورس مثل شاخص صنعت، یا شاخص های جزئی تر مثل شاخص صنعت سیمان است. این معامله، عرفاً نوعی شرط بندی طرفینی و از مصادیق «قمار و برد و باخت مالی» و نیز نوعی «اکل مال به باطل» محسوب می شود. مانند اینکه شاخص سهام بورس در حال حاضر «۱۰۰» باشد، فرد (الف) پیش بینی می کند در هفته آینده شاخص سهام «۱۰۲» می شود و فرد (ب) پیش بینی می کند شاخص سهام «۹۸» خواهد شد و در این حال طرفین بر شاخص سهام معامله انجام می دهند؛ مثلاً هزار واحد شاخص - که قیمت هر واحد آن «۱۰۰» تومان است - برای هفته آینده فروخته می شود، در هفته بعد اگر شاخص «۱۰۲» شد، فرد (ب) باید قیمت «۱۰۰۰» واحد ضرب در «۲» - یعنی «۲۰۰» هزار تومان - به فرد (الف) بدهد و اگر شاخص سهام «۹۸» شد، فرد (الف) باید قیمت «۱۰۰۰» واحد ضرب در «۲» - یعنی «۲۰۰» هزار تومان - به فرد (ب) بدهد. یا آنکه هر دو مثبت فکر کنند؛ مثلاً فرد (الف) پیش بینی می کند در هفته آینده شاخص سهام «۱۰۲» می شود و فرد

(ب) پیش‌بینی می‌کند شاخص سهام ۱۰۴ شود و بر شاخص معامله می‌کنند، مثلاً «۱۰۰۰» واحد شاخص برای هفته آینده فروخته می‌شود و در هفته بعد اگر شاخص «۱۰۲» شود، فرد (ب) باید قیمت (۱۰۰۰) واحد ضرب در «۲» به فرد (الف) بدهد و اگر شاخص سهام ۱۰۴ شد، فرد (الف) باید قیمت (۱۰۰۰) واحد ضرب در «۲» به فرد (ب) بدهد. این مبلغ معمولاً از حساب وثیقه که فرد نزد (کارگزاری و اتاق پایاپای بورس) قرار داده، کسر شده و تسویه حساب نقدی بین طرفین صورت می‌گیرد.

حکم معامله بر نوسانات قیمت چنین است که اگر در مبادلات بورسی، سهام مربوط به دارایی‌های شرکت سهامی عام فروخته نشود [معاملات صوری سهام باشند] و تنها «نوسانات قیمت سهام و تفاضل قیمت‌ها» یا «شاخص سهام» - با توضیحی که بیان شد - مورد توافق و معامله قرار گیرد، چنین مبادله‌ای جایز نبوده و باطل است.

به عبارت دیگر یکی از معاملات بورسی، معامله بر نوسانات قیمت است. در این معاملات هیچ سهامی تبادل نمی‌شود و قیمتی که پرداخت می‌شود بابت سهام و دارایی‌های شرکت بورسی نیست، بلکه این معامله بر شاخص بورس واقع می‌شود. که گاهی بر شاخص کل بورس است و گاهی بر شاخص‌های زیر مجموعه بورس مثل: صنعت، پتروشیمی، خودرو، ساختمان و ... قرار می‌گیرد و گاهی بر شاخص‌های جزئی‌تر مثل: سیمان، آهن، میلگرد و...

معامله مذکور به این نحو است که مثلاً یک نفر پیش‌بینی می‌کند که در آینده معین شاخص بورس در میلگرد افزایش می‌یابد و مثلاً الان شاخص آن ۱۰۰۰ است ولی فردا ۱۰۰۵ می‌شود لکن شخص دیگری پیش‌بینی می‌کند که این شاخص کاهش می‌یابد و مثلاً ۹۹۵ می‌شود. حال مدعی ترقی قیمت می‌گوید: من مقداری معین از این سهام میلگرد را می‌خرم، حال اگر هنگام رسیدن زمان معین، سخن مدعی ترقی سهام صحیح درآمد، مبلغ ترقی شده - سود - را از حساب طرف مقابل - مدعی سقوط قیمت - دریافت می‌کند. اگر این قضیه بر عکس شد و سخن مدعی سقوط قیمت سهام صحیح درآمد، مبلغ سقوط از حساب او به دیگری واریز می‌شود. این همان خرید و فروش نوسانات قیمت بازار بورس است. این پول خود به خود از حساب یک طرف به طرف دیگر واریز می‌شود چرا که طرفین در بازار بورس دارای حساب هستند یا اینکه به وسیله کارگزار آنها انجام می‌شود.

امروزه یکی از معاملات بورسی معامله بر نوسانات قیمت بورس است و ممکن است ادعای هر دو طرف که پیش‌بینی کرده‌اند صحیح باشد. مثلاً هر دو مدعی ترقی قیمت یا هر دو مدعی سقوط قیمت باشند، ولی مقدار ترقی یا سقوط متفاوت باشد؛ یکی کمتر و یکی بیشتر. در این فرض مثل فرض قبل رفتار می‌شود. حال سؤال آن است که آیا این معامله صحیح است؟ باید گفت: از آنجا که در اینجا هیچ مالی خرید و فروش نمی‌شود و فقط نوسانات قیمت سهام و تفاضل قیمت یا حتی شکست و سقوط قیمت مورد خرید و فروش قرار می‌گیرد، این معامله جایز نیست و باطل است؛ چرا که این کار عرفاً نوعی شرط‌بندی طرفینی است و از مصادیق قمار و برد و باخت مالی محسوب می‌شود که از مصادیق اکل مال به باطل شمرده شده، بنابراین حرام است. یادآور می‌شود که خرید و فروش نوسانات ارزش سکه و طلا و دلار فردایی و هر معامله دیگری به این نحو، مثل معامله زمین، خودرو و غیره هم نوعی قمار و شرط‌بندی طرفینی است که باطل و حرام می‌باشد.